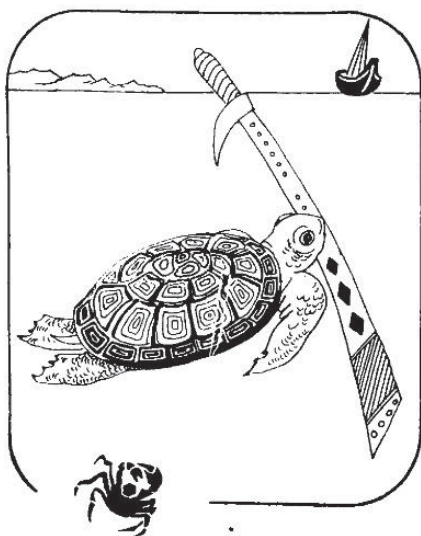

Ісікава ДЗЮН

ПОПЕРЕДНЄ ЖИТТЯ

1

У попередньому житті Цьоске був черепахою. Цього ніхто не знав. І сам він того не міг знати. Та й взагалі, хто

знає, ким він був у попередньому житті. Але людина завжди собі щось вигадас. А хто нічого не вигадусь, той, на думку інших, — круглий дурень. Цюске мали якраз за такого дурня.

Колись давно жив собі чоловік. Він носив при собі два мечі, отже, був самураї. Одного разу вирушив він до столиці. Була в нього манія убивати все живе, дня не було, щоб не поживився якоюсь рибиною чи звіриною, а коли вибирався в дорогу, не журився про харч — там щось убіє, там уїймає і голоду не знає. Та от довелось йому раз пливти рікою Йодогава, і він сів на джонку. На кораблі, крім людей, немає живих істот. Не буде ж він убивати і їсти людей. Але то був чоловік бувалий і, коли сів на корабель, прихопив із собою черепаха.

Коло Великого мосту він уже не міг витримати і озирнувся на попутників:

— То що, підобідаємо?

Ті відвернулися й мовчали, знаючи, що він їх не почасує. Самураї притис ту черепаха одною рукою до борту, та в останню мить спохопився, що не має ножа. Але самураї і без ножа має чим різати. Він вийняв короткий меч і вже замірився всадити його в черепаха, та в ту мить рука його ковзнула, і він не стямився, як меч упав у воду.

Очевидна річ, самураї пройняв великий жаль. Меч був подарунком самого князя. Самураї ним дуже пишався. Тепер йому було не до черепахи. Це був для нього такий дорогий рідний скарб, що він був готовий заплатити за нього власним життям. Що він скаже князеві про таку втрату? І вже не похизується перед іншими таким мечем. Він схилився за борт, удивлявся у воду, а корабель плив собі далі. Самураї зажурився. І хоч був чоловік бувалий, вправ у відчай. Навіть попутники не залишилися байдужі, коли побачили, яка то для нього згуба.

— Який жаль!

Звичайно, в цих словах не було співчуття, скоріше навпаки. І справді, по тих словах слуга закурив люльку і став спокійно роздивлятися навколишні краєвиди. А коли вже слуга так поводить-ся, то й решта попутників задля потіхи стали кричати один поперед одного:

— Який жаль, ні сказати ні списати.

— Це йому кара за те, що він любить вбивати живих істот.

— Це тому, що він скнара — показав усім ласий шмат, а з'їсти хотів сам.

— З того видно його нутро, і нема слів виправдання.

— Ха-ха. От тобі й маєш.

Найвідважніші кепкували відверто.

За таких обставин самураї мусив щось робити. Він розумів, що меча вже не поверне. Раптом він стрепенувся і накинувся на бідолашну черепаха. Схопив її за шню так, що мало не задушив.

— Слухай, черепахо. То напевно твоя робота, що я втратив свій дорогий меч. Тобі належало загинути від того меча, та я подарую тобі життя. Але з вдячності за моє милосердя ти пірнеш на дно, знайдеш меч і принесеш мені.

Якщо повернеш меч цілий і непошкоджений, я піду до князя Цю і випрошу в нього заборону ловити черепах у цій частині річки. А забудеш про моє милосердя, зневажиш моє прохання, найму людей і звелю виловити й винищити увесь твій рід, хоч би для того довелось осушити русло річки. Зрозуміла? — так він сказав і жбурнув черепаха у воду.

Супутники, здивовані тими словами, затамувавши подих, дивилися в воду. Невдовзі черепаха виринула і підпливла до джонки з мечем у зубах. Усі ахнули.

— Диво-дивне!

— Ну, це такі справжній самураї!

— Ви бачили? Навіть для черепахи слово самураї щось важить.

Тепер, коли меч знову був у руках самураї, його супутники стали поводитися зовсім інакше щодо нього, а сам він, будиючи закопчивши носа, наказав власникові джонки:

— Ану причалюй до берега.

Свідків незвичайної події було багато, і йому не довелось повторювати свій наказ. Ступивши на берег, самураї подався до князя Цю просити заборони на вилів черепах у цій місцевості. А князь давно прагнув захити слави гуманного правителя і шукав тільки слушної нагоди. Отже, історія з черепахою була якраз до речі. Коли князя сповістили про все, він одразу дав згоду і звелів встановити на Великому мості князівства Цю таблицю, на якій великими літерами було б написано, що відтепер на знак милосердя до живих істот у межах п'яти цю вгору і п'яти цю вниз від мосту суворо заборонено полювання на черепах.

Гордий зі свого вчинку самураї рушив далі до столиці і по дорозі, де бачив черепаха, то вбивав її і пожирив, мов найзанежлишого свого ворога.

Оце так несподівано черепахи здобули довну безпеку на віддалі п'яти цю вгору і вниз від Великого мосту князівства Цю. Проте для життя черепахам потрібен звичайно ширший і багатий поживною простір. А що таке п'ять цю вгору і п'ять цю вниз від мосту? Це і не свобода і не безпека. Скоріше навіть, це ув'язнення і пастка, бо тільки потімне нося за визначну межу, і вже тобі кінець. Отже, така безпека — то тільки підлий обман. Одне слово, черепахи опинилися у страшній скрутці. Скажімо, лежить якась черепаха в тій загороді на дні, і раптом не знати звідки з'являється людська рука і хапає когось поряд. На мості стирчить сліпа і безголова таблиця про заборону ловити черепах, і ні вона, ні хтось із людей не бачить тої підступної руки, що нищпить по самому дні. У людей взагалі дуже дивна логіка: коли сторонні не бачать, виходить, можна порушувати заборону і ніхто не вважатиме, що вона порушується. Врешті ота невелика загорода побіля Великого мосту стала подібна до садка, в якому дуже легко було ловити черепах. А проте навіть не подіб-

на, а просто-таки стала таким садком. Тож і не дивно, що незабаром на березі річки, неподалік від того мосту, між гриби до дощі, стали з'являтися черв'яки з вивісками «Черепаші страви». У тих корчмах і вдень і вночі було людно, і гості під звуки сямісена¹ захоплено співали хвалу і славу гуманному правлінню князя Цьо. Черепаші занепали духом і зневірилися в майбутньому, вважаючи, що для них воно втрачене навк. Деякі з них навіть були готові вининити самогубство, зарившись глибоко у мул.

Та, мабуть, воля чи неволя залежить від того, як кожен сам оцінить своє становище. Один живе у добрі і теплі, та не знає, що він невільник, поки хтось йому того не покаже. А другий, бач, у нужді і біді, зате почувасться вільним. Черепаші поділилися на два табори: на твердих і на м'яких. Тверді, а їх було більше, перетягли на свій бік м'яких і ухвалили: щоб повернути втрачену волю, відтепер кожна черепаха, коли побачить людину, будь-що повинна її кусати. А коли зайшла мова про прицину, то всі одноставно визнали, що в усьому винна та дурепа, яка дала себе ошукати тому пихатому самураєві і безоглово витягнула йому з дна меч. Вони безжалісно покусали ту черепаху. Та й не боронилася, а зарившись під камінь, пробурмотіла собі під ніс:

— А що, власне, змінилося? Чого ви почали натакати про ту свябоду? Хто вам забороняє жити, як і раніше, де завгодно, а не тільки в цій загороді?!

Звісно, говорила вона це не по щирості, а щоб тільки виправдати свою дурість. Власне кажучи, черепахи й не говорять людською мовою. Насправді то бурмотів сам Цьоске уві сні, а не черепаха.

Цьоске прокинувся, почувши свій голос. І збагнув, що все, бачене досі, мов у тумані — річка, самурай, черепаха — приснилося йому на світанку. Хто не забуває своїх снів? Мало хто їх пам'ятає. А забудькуватий Цьоске забув свій сон одразу. І ті слова, що вихопилися з його уст, він, на щастя, також забув. Де там було йому збагнути таку просту річ, що цей сон приснився саме йому через те, що в минулому житті він був черепахою. А що він був байдужий до всього, то сон його був хоч і знаменний, та даремний.

Оселя Цьоске була далеко не така простора, як п'ять цьо вгору і п'ять цьо вниз від Великого мосту князівства Цьо. Він жив у пошарпаній, з перегиноюю стріхою хатині, що стояла край дороги. Перехожий, що з якоїсь потреби зазирав до тої хатини, бачив Цьоске на старих татамі². Крім нього, там не було живої душі. На кухні, хоч усе перашукані, ні крихти, а його кишеня взугалі не знала, що таке сен³. Там завжди

свистів вітер. Власне, він свистів не в кишені, а над самим Цьоске, що здебільшого лежав нерухомо, як черепаха, що зарилася головою в болото. Тільки для Цьоске і ще багатьох людей болотом були злидні. Та він не бачив своєї подібності до черепахи і знав, що вітер є вітер, а болото є болото і то зовсім різні речі. Якби йому хтось сказав, що то все одно, він тільки оні витріщив би.

2

Коли він прокинувся, ішов дощ. За гарної погоди він рано-ранці виходив з дому. І в дощ також ішов. Бо в кого у кишені вітер санище, не може байдювати вдома. В дощ ліпше з парасолею, ніж без парасолі. Як не дивно, Цьоске мав парасольку. Вона була стара, паперова, коліс давно позичена в старенької сусідки.

Він виходив з дому без мети і без надії, що йому пощастить. І все-таки мусив блукати по місту. І блукав під дощем. А коли дощ переїждив у зливу, то й стара парасоля не допомогла. Небагато й пройшов, а змок до нитки.

На одній вулиці він зауважив, що якийсь чоловік черечує дощ під стріхом. Раптом той чоловік, зовсім йому незнайомий, підскочив до Цьоске і схопив парасольку за держак.

— Це моя парасолька.

Цьоске оторопів.

— Ні, ні! Це парасоля моєї сусідки.

— Мовчи! Коли кажу, що моя, то моя. Давай сюди.

Цьоске витріщився на нього. Що за тиг?! Раптом йому видалося, що вже десь його бачив. О, та він же дикананий самурай, той, що приснився йому на світанку. Серце в грудях шалено закалатало. А самурай сіпав парасольку, от-от видере в Цьоске з рук.

— Пусти! Що ти робиш! Це моя...

Аж тут нагодилися стражники, і один з них, певно старший, наказав:

— Розбороніть їх.

Підручні розборонили. Старший вислухав обох і сказав:

— Передусім, хто мав парасольку, менше змок. Значить, вона його. А хто більше змок, той пройдисвіт. Перевірте їх.

Не треба було й перевіряти, бо всі бачили, що Цьоске змок більше.

Старший додав:

— Для певності ще обшукайте їх. У кого порожні кишені, той злодій.

Обшукали. В самурая знайшли кілька дрібних монет. Їх було досить на дешеву парасольку. А в Цьоске, як не ввертали, тільки вітер свистав.

Старший уп'явся в Цьоске:

— Нікчемна злидота.

Цьоске намагався щось заперечити. Та він і раніше рідко розтуляв рота, а тепер взагалі не міг поворушити язиком. Тільки розводив руками.

— Ні, ні...

Перехожі, що зібралися довкола, захоплено говорили:

— Яке в стражника гостре око.

— Який розум у кожному слові.

— Яка тверда логіка!

Парасольку віддали самураєві. Старший

¹ Сямісен — струнний музичний інструмент.

² Татамі — соломи'яний мат розміром 1,5 кв. м. Такими матами застилають підлогу; міра площі.

³ Сен — найменша грошова одиниця в Дарвії Японії (дорівнює 1/100 ієни).

стражник задоволено пішов далі у супроводі своїх підлеглих. Глядачі порозходилися. А Цьоске, якого стражники ще й почакували палицями, лежав на голій землі під дощем. Лежав майже непритомний, і те, що з ним допіру сталося, видалося йому ще дивнішим, ніж сон.

3

Наступного ранку небо було без хмаринки. Цьоске лежав на старих татамі. Надвір його не тягло. Може, він боявся виходити на вулицю, бо від учорашніх побойів боліло все тіло. Та на вулиці чі вдома, а їсти щось треба. Якщо залишитися вдома, то не даватиме спокою буркит у животі, бо в хаті його ніщо не приглушить. Позаду тої злиденної халупи на клаті землі росла одна-єдина грушка. На ній бували смачні плоди. Цьоске зривав їх і їв. Грушки були дуже смачні, навіть годі було собі уявити, що така смакота може рости в такого, як Цьоске. Та хоч які смачні, а груши надто легка їжа на порожній шлунок. Цьоске мимоволі пробурмотів уголос:

— Так хочеться з'їсти чогось поживного.

Ті слова прозвучали дуже жалісно, і, як на те, старенька сусідка почула його бурмотіння.

— Може, ліпше з'їсти каші, ніж груш?

— Немає у мене каші.

— Можна купити рису і зварити.

— Немає грошей.

— А що як замість їсти груші, ти б їх продав?

— Гм...

— Продав або поміняв на рис.

— А й справді.

Цьоске встав. На дереві залишилося тільки три грушки. Він поклав їх у кошик і вийшов на вулицю. Почав від сусіднього дому.

— Грушок не треба?

— Та ти що? Свої маємо.

Він ішов від дому до дому й питав:

— Грушок не треба?

Відповідь всюди була одна:

— Не треба.

Довго ходив, а не продав жодної. Попадудні опинився на краю міста. Тут будинки були далеко один від одного, і він зупинився коло одної непоказної хати.

— Вам грушок не треба?

Ніхто не відповів. Але крізь сьодзі і проглядала людська постать. Коли він ще раз озвався, то сьодзі з грюкотом відчинилися і з'явився чоловік. Цьоске аж ноги підгнулися. Перед ним був той самий нахаба, що вчора відібрав парасоло... Ні, то був інший, але дуже подібний до того. І чого так багато людей з подібними обличчями? Він здригнувся, мов від страшного сну, і сказав:

— Чи не купите грушки? Дуже смачні.

Чоловік роззявив рота, але нічого не

сказав. По ньому було видно, що хоче грушок. Але не видно було, що бачить купувати. Цьоске стояв і чекав. А чоловік ні пари з'явуст.

Цьоске вже ноги терпав, а голоду аж шкіра боліла. Він же й ріски не мав у роті. Тому сів просто на землю, взяв з кошика грушку, розрізав її ножиком. Та грушка не на продаж. Сам смачно з'їв її. То буда гарна стигла грушкa і з неї капає солодкий сік, аж тік по пальцях.

А господар і далі ні пари з'явуст. Він дивився, як Цьоске їсть ту грушку, і мовтав слину. Мабуть, купив би, та не має грошей. Цьоске стало жалі його. Він узяв ще одну грушку і простягнув.

— Натє, скуштуйте.

Той схопив її і вп'явся зубами. І простогнав: у-у-у... Цьоске не знав що й думати, та потім збагнув: той стогін свідчить, що грушка смачна. За один ковток грушки не стало. Аж тепер чоловік розтулив рота.

— Спіла. Куплю одну. Давай сюди, — і безцеремонно потягнувся до кошика. Там залишалася остання грушка. Цьоске подав її йому. Той відразу пішов до хати і зачинив за собою сьодзі. Сильки Цьоске не чекав, а сьодзі не відчинялися.

— Гей, а гроші...

Через сьодзі долетів голос чоловіка:

— За платою прийдеш в кінці місяця.

Вже вечоріло, і Цьоске сумно попен-тався додому.

А чоловік відразу взявся за ту останню грушку. Тільки-но вкусив, як голосно зойкнув. Передній зуб наскочив на щось тверде і хруснув. Втім, він уже давно хитався. Чоловік розрізав грушку і побачив, що осередок дуже твердий. Розбив його, аж там білий камінчик. Чоловік зі злою схопив той камінчик і хотів викинути, але передумав і поклав на полицю. Хоч то, певно, був протейний камінчик, та йому, злепам'ятому на вдачу, не хотілося так просто викинути річ, яка завдала такого клопоту. Він скрутно поглядав то на зламаний зуб, то на той камінчик, і незчувся, як у хаті стемліло.

Чоловік ліг спати, зі сьодзі накрився ковдрою з головою і міцно заснув, та скоро прокинувся від яскравого світла, що виділювало навіть крізь зажмурені очі. Він підвівся. Бачить, хоч лампа не горить, а в кімнаті ясніше ніж удень. Він збагнув, що світло йде від камінчика на полиці. От, думав, наче протейний камінчик, а вночі став прозорий і випромінює таке світло, дивне світло. Йому відібрало мову. Він то вставав, то сідав, крутився, як дзига, не знав, де притулитись, а потім злякався, що світло проб'ється надвір, то кинув камінчик на підлогу, накрив його глиняною ступкою і подегшено зітхнув. Але з-під ступи світло освітало весь дім. Чоловік до самого ранку не міг заснути і не знаходив собі місця.

А на світанку світло потьмяніло і щезло. Він узяв камінчик і почав розглядати його — протейний білий камінчик. Оглядав з усіх боків — камінчик як камінчик, та й годі. Чоловік обережно сховав його в шафу. Настала ніч. Камінь знову, як і ми-

¹ Сьодзі — розсувні внутрішні перестінки в японському житті.

нулої ночі, випромінював давнє світло. То був рідкісний диво-камінь, про який він не чув навіть у легендах. Чоловік обгорнув камінець тканиною і поклав у скриньку, міцно обв'язав шнурком і поклав під подушку. Цей скарб належить тільки йому. Ні, це дорожче за будь-який скарб. Це його щастя. Якщо воно взагалі існує. Цікаво, які гроші можна взяти за цю річ? Які мастки, скільки землі?.. Від жадоби серце не могло заспокоїтися. Тої ночі він не стулив очей.

Настав кінець місяця.

Цьоске прийшов по плату за грушку. Але що це, чи він заблукав? Куди поділася халупа? На її місці зводили нечувану для цієї околиці велику кам'яницю. Звозили каміння, дерево, ставили високе риштовання, люди гасали туди-сюди, без кінця тягнулися валки волів і коней — здавалось, тут будують справжній палац. Цьоске був приголомшений. Перед його очима снували юрми людей. У супроводі десятка слуг надійшов чоловік у роакішному вбранні. Зразу видно — багач. Він мимохідь метнув погляд у бік Цьоске, і по його обличчю перебігло щось подібне до страху. В очах блиснула відраза, мов від зустрічі з богом злиднів чи богом чуми. Цьоске здалося, що це той самий чоловік, який кілька днів тому так жадбно жер його грушку. І він наважився підійти ближче й усміхнутися.

— Ви обіцяли заплатити за...

І тут його урвав окрик:

— Геть його!

До Цьоске підскочили люди. Серед них були й з палицями. Цьоске, побачивши палиці, накивав п'ятами. І не переводив подиху до самого дому.

Старенька сусідка здивувалася:

— Що сталося? Ви такий переляканий, мовби спіткали самого бога чуми.

Цьоске мовчки гепнувся на старі татами. В порожньому животі бурчало. Тепер уже не було й грушок. За хатою голе віття старої груші гойдав осінній вітер і теж стогнав, наче і йому бурчало в животі.

Коли це йому приснився той сон про черепаху? А може, всі останні дні були сном? Цьоске подумав, що в тому сні хтось показав йому, який він насправді. Та що йому можна було показати в сні, крім старої груші. Нічого іншого біля нього не було. Він подумав: чи не означає це, що в майбутньому житті він переродиться у грушу. Хто міг сподіватися, що Цьоске додумається до такого? Якщо так, то виходить, тепер він переживає попередню стадію того життя, яке явилось йому уві сні. Але чи варто жити таким життям? І тут Цьоске почали лізти в голову думки, чи оце його теперішнє життя, бува, не є життям тої черепахи. Але ця думка виразно не дійшла до його свідомості. На своїх старих татами він заснув солодким сном, що не обіцяв йому жодних сновидінь, а тільки видушував з нього спокійне хропіння.

На ранок вітер уцух, крізь голе віття груші пробивалися перші промені сонця.